

Alekszandr Kirov

A SZOVJET HADSEREG ÉS A MAGYAR FORRADALOM*

(Katonai levéltárak anyagai alapján)

1956 őszének tragikus eseményei megrengették Magyarországot és a világ közösségét. A Szovjetunió a Magyar Népköztársaság belügyeibe való 1956. októberi katonai beavatkozása, illetve az azt követő november 4-i katonai intervenció, amely vérbe fojtotta a sztálinista-rákosista elnyomás elleni demokratikus népi felkelést, és tovább éllette a kommunista rezsimet és moszkvai kreatúráit, egyszersmind lehetetlenné tette a szocialista tábor országaiban a demokratizálódási folyamatok kiszélesedését is. A beavatkozással a Szovjetunió geopolitikai és operatív-stratégiai célokat valósított meg, továbbá felszámolta azt a veszélyforrást, amelyet a Varsói Szerződés-beli kelet-európai szocialista országok feletti kontrolljának elvesztése jelentett volna számára.

A magyarországi „rendcsinálásra” összesen 17 harcoló hadosztályt, ezen belül 8 gépesített, 1 harcokcsizó, 2 lövész-, 2 légvédelmi tüzér, 2 repülő és 2 légideszant-hadosztályt vetettek be. A feladatot végrehajtották, levették a magyar felkelést, lenyesték a demokrácia friss hajtásait, prolongálva ezzel Magyarországon Moszkva kontrollját egészen a nyolcvanas évek végéig.

*

Magyarországon a sztálinista-rákosista rezsime az ötvenes évek közepére zsákutcába jutott. A csalással hatalomra került kommunista párt¹ és a szocializmus építésének általa képviselt hatalmi praktikái kiváltották az ország lakosságának elégedetlenségét.

Erről számadatok is tanúskodnak: 1951 januárja és 1953 májusa között a rendőrség 850 ezer személyre rótt ki (jobbára pénz-) büntetést. 1950 elejétől 1953 első negyedévének végéig a különböző fokú bíróságokon 650 ezer eljárást folytattak le, ebből 387 ezer esetben hoztak elmarasztaló ítéletet. 1952–1955 között összesen mintegy 1 360 000 ember ellen kezdeményeztek eljárást, s ezek 46 százalékában született elmarasztaló határozat. Mindez elkeserítette a népet és krízishelyzetet teremtett².

Az 1953. júniusi keletnémet események hatására a szovjet vezetés mindegyre nagyobb figyelemmel követte a szocialista táboron belüli folyamatokat. Hogy az új „rendellenességek” megszüntetésére mindenkor készen álljanak, a politikusok a katonákat a csapatok felkészítésére utasították. Ezt követően dolgoztatták ki a „baráti országokban” állomásozó csapatoknál a megtorló akciók esetére érvényes, speciális terveket.

* A tanulmány bővebb változata „Szovjet katonai beavatkozás Magyarországon – 1956” címmel megjelent a *Szovjet katonai intervenció – 1956* című kötetben (szerk. és bev. tanulmány Györkci Jenő és Horváth Miklós. Budapest, Argumentum, 1996. 119–199. p.).

¹ E. Ritko: *K voproszu o haraktere revoljucionnih processzov v Vengrii 40–50-je gg.* (Történettudományi kandidátusi értekezés szerzői ismertetése.) Moszkva, 1989. 13. p.

² Berecz, Ja.: *Krah operacii „Fokusz” (kontrrevoljucija perom i oruzsijem)*. Moszkva, Polityizdat, 1986. 28. p. (Eredeti változata magyar nyelven Berecz János: *Ellenforradalom tollal és fegyverrel*. 3. bőv., jav. kiad. Budapest, Kossuth, 1981.)

1956. július közepén A. I. Antonov hadseregtábornok vezetésével tábornokok és tisztek csoportja érkezett Magyarországra. Ellenőrzést folytattak a Különleges Hadtestnél. Az ellenőrzés során megállapították, hogy a Különleges Hadtestnek nincs speciális terve. A hadtest törzse ezt követően „A Különleges Hadtest tevékenységi terve a társadalmi rend helyreállítására Magyarországon területén”³ címmel elkészítette beadványát. A tervet 1956. július 20-án megerősítették, maga a dokumentum a „Volna” (Hullám) fedőnevet kapta. Az akciót indító jelszó: „Kompassz” (Iránytű). Október 21-én az irányító tisztek ellenőrizték a csapatok „Volna”-tervnek megfelelő készültségét.⁴

A Szovjetunióban október 23-án 21 óra 45 perckor riadókészültségbe helyezték a 38. összefegyvernemi hadsereg 128. lövész- és 39. gárda gépesített hadosztályát. A hadosztályok parancsot kaptak, hogy lépjenek át a magyar–szovjet államhatárt.

Október 23-án 22 órakor a V. D. Szokolovszkij vezérkari főnök utasítására riadókészültségi szintre emelték a Különleges Hadtestet.⁵ 23 órakor a csapatok megkapták a parancsot a „Volna”-haditerv végrehajtására.

Október 24-én 0 óra 35 perckor harcckészültségbe helyezték a 33. gárda gépesített lövészhadosztályt és átdobták Romániába. A hadosztály parancsnoka megkapta az utasítást, hogy lépje át a román–magyar határt, érje el Budapestet, s álljon készenlétben az ellenforradalmi lázadás elfojtására.⁶

Október 24-én éjjel 2 órakor a Különleges Hadtest operatív csoportja megérkezett Budapestre. 5 órakor a hadtest csapatai megkezdik a bevonulást Budapestre.

A pártban, a társadalom egészében és a magyar hadseregben egyaránt tapasztalt katonai-politikai krízis, a népharag nyomása alatt, polgárháborús motívumokat sejtető robbanásba torkolt. Ez október 25-től, a szovjet katonai beavatkozás nyomán a nemzeti szuverenitás és a szovjet katonai megszállás elleni nemzeti felszabadító mozgalommá fejlődött.⁷

Október 30-án a szovjet kormány „A Szovjetunió és a többi szocialista ország közötti barátság fejlesztésének és további erősítésének alapjairól” címmel nyilatkozatot tett közzé. Utánozhatatlannul cinikus dokumentum. Egyrészt konstátálta: „A szocialista nemzetek nagy baráti közösségének országai az egymás közötti kapcsolatokat csak az egyenlőség, az egymás iránti tisztelet, a területi sérthetlenség, az állami függetlenség és szuverenitás, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvei alapján építhetik ki.” Valójában ugyanakkor, éppen azon a napon, 12 óra 30 perckor a veszprémi repülőtéren landoltak a 31. légideszant-hadosztály katonái.

Október 31-én a szovjet csapatok lényegében kivonultak Budapestről.

Az SZKP KB Elnöksége Magyarországon a „rend” határozott helyreállítására megtorló katonai hadműveletre adott parancsot. A vezérkar ennek az akciónak a „Vihar” (Vihar) nevet adta. Parancsnokává I. Sz. Konyev marsallt nevezték ki. A hadművelet a „Grom-444” (Mennydörgés) jelszóra kezdődött. A népi-demokratikus felkelés sorsa tehát eldőlt.

November 3-án a Különleges Hadtest parancsnoka P. N. Lascsenko vezérőrnagy Konyev marsall 01. számú parancsa értelmében harcparancsot adott ki a 2., a 33. és a 128. hadosztály parancsnokainak, valamint a kiegészítő és a támogató erőknek: Budapest megtámadásának időpontja november 4-e reggel 5 óra 50 perc.⁸ November 3-án 10 órakor A. H. Babadzsanjan vezérőrnagy a 8. gépesített hadsereg és H. D. Mamszurov vezérőrnagy a 38. összefegyvernemi hadsereg parancsnoka analóg harcparancsot adott ki Magyarországon városainak és lakott pontjainak 6 óra 15 perckori egyidejű megszállására.⁹

A hadtest csapatai harci feladatuk teljesítése során lefegyvereztek 3 harcckocsizó ezredet, 1 harcckocsizó oktató ezredet, 2 tüzérezredet, 2 légvédelmi ezredet, 12 légvédelmi tüzér üteget, egy

³ Centralnij Arhiv Minisztjersztva Oboroni Rosszjiszkoj Federacii (továbbiakban: CAMO RF), f. 32, op. 701291, d. 15, l. 130.

⁴ Uo.

⁵ Uo. l. 133.

⁶ Uo. l. 196–197.

⁷ Uo. l. 48–49.

⁸ Uo. op. 701291, d. 16, l. 147.

⁹ Uo. d. 15, l. 12; d. 16, l. 19.

57 mm-es ágyús üteget és a katonai tanintézetet. Hadizsákmányként megszerezték: 105 harckocsit és önjáró löveget, 140 gépjárművet, 30 repülőt, 216 különböző kaliberű ágyút, 29 aknavetőt, 95 géppuskát, kb. 30 ezer kézfegyvert, 8 hadianyag- és 2 fegyverraktárt. A 27. lövész- és a 7. gépesített hadosztály, a Vezérkari Akadémia alegységei és a Kossuth Lajos harckocsizó oktató ezred nem tanúsított ellenállást.¹⁰

November 6-án éjjel 2 órakor az ENSZ-közgyűlés 50 igen és 8 ellenszavazattal 15 tartózkodás mellett elítélte a Szovjetuniót az agresszió miatt, és felszólította, hagyjon fel a fegyveres támadással, egyúttal felkérte az ENSZ főtitkárát, rendeljen el vizsgálatot a Magyarország belügyeibe történt külső beavatkozás miatt.¹¹

November 24-én a magyarországi katonai parancsnokok Budapestre összehívott értekezletén Konyev marsall bejelentette a szovjet kormány döntését a Déli Hadseregcsoport létrehozásáról, amelynek alapját többségében az országba érkezett egységek és alegységek képezik.

*

A szovjet pártpolitikai vezetés tetteivel semmibe vette 1917. november 8-i Békedekrétumát, szembeállította a Szovjetuniót az 1928-as párizsi Briand–Kellog-paktummal, amely tiltotta és törvényen kívülinek nyilvánította az agressziót; ellentmondott az 1933-as londoni konvenciónak és más, az ötvenes években született nemzetközi jogi dokumentumoknak is.

Több mint 10 ezer katona kapott kitüntetést és érdemérmét, 26 főnek ítelték oda a „Szovjetunió hőse” címet (14-nek halála után).¹² Mintegy 200 katona, tiszthelyettes, tiszt szenvedett erkölcsi és más veszteséget a fegyveres beavatkozás elleni tiltakozása miatt.¹³

A harcok során elszenvedett szovjet veszteségeket a 2. számú melléklet tartalmazza. Az esetek többségét magyar földben temették el (lásd a 3. számú táblázatot, amelyhez egy tömegsírról készült feljegyzést mellékelek).

A szovjet katonai beavatkozás nyomán a magyarok jóval nagyobb veszteségeket szenvedtek: több mint 5 ezren estek el, a sebesültek száma 19 226.¹⁴ Több ezer magyar állampolgárt deportáltak¹⁵ Ungvár és Sztrij városi börtönébe. A Kádár-rezsim a felkelésben való részvételért – tudtunkkal – 350–500 ember ellen hozott halálos ítéletet, és több mint 10 ezer embert börtönöztek be. Majdnem 200 ezren kényszerültek elhagyni hazájukat.

Végül is ez a szovjet katonai intervenció volt az első a világtörténelemben, amelyet a kommunista dogma nevében egy másik szocialista ország ellen, a demokratikus átalakulás feltartóztatására hajtottak végre. A szovjet párt politikai vezetése csak így tudta elérni céljait, csak így volt képes megmenteni azt a rezsimet, amely aztán 1989-ben összeomlott.

¹⁰ Uo. d. 15, l. 2.

¹¹ Uo. d. 17. melléklet, l. 15.

¹² Uo. d. 17, l. 48, 49.

¹³ Uo. op. 701292, d. 37, l. 280–340.

¹⁴ *Vengrija 1956 goda. Ocserki isztorii krizisza*. Moszkva, „Nauka”, 1993. 163. p.

¹⁵ CAMO RF, f. 32, op. 701291, d. 15, l. 13, 93; d. 16, l. 31, 53, 331.

Összesített kimutatás az 1956. évi őszi magyarországi népi demokratikus felkelés leverésében részt vett szovjet egységekről és határátlépésük időpontjáról

Egység, csoportosítás	Állandó elhelyezési körlet	A harcészültségbe helyezés időpontja	Az államhatár átlépésé- nek időpontja
1	2	3	4
2. gépesített gárdahadosztály	Magyarország	október 23. 22 óra	
33. gépesített gárdahadosztály	Románia	október 24. 0 óra 35 perc	október 24. 13–14 órára Budapeستől délre 15 km-rc
128. lövész-gárdahadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 23. 21 óra 45 perc	október 24. 2 óra 15 perc és 9 óra között
Különleges Hadtest (Lascsenko vezérőrnagy)	Magyarország	október 23. 22 óra	
31. harcokszó hadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	november 1-jére virradó éjjel	november 3. 10 óra
11. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 28-ra virradó éjjel	november 1.
32. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 27. 22 óra 15 perc	október 28–29.
35. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió, Odesszai Kat. Körzet	október 31. 20 óra 45 perc	Románián keresztül november 4-én reggeltől
70. lövész-gárdahadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 26.	október 28. 8 óra
60. légvédelmi tüzér hadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 27. 23 óra	október 30.–november 1.
8. gépesített hadsereg (Babadzsanzan vezérőrnagy)	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 28-ra virradó éjjel	november 2-ára virradó éjjel
17. gépesített gárdahadosztály	Magyarország	október 23. 22 óra 10 perc	
27. gépesített hadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 27.	október 27. 10 óra
39. gépesített gárdahadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 23. 21 óra 45 perc	október 24. 2 óra 15 perc és 9 óra között
61. légvédelmi tüzér hadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 23. 21 óra 45 perc	október 24.
38. összegyvernemi hadsereg (Mamszurov vezérőrnagy)	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 23. 21 óra 45 perc	október 24.
7. légideszant gárdahadosztály	Szovjetunió, Baltikumi Kat. Körzet	október 19.	november 3. 108. ejtőernyős deszant gárdaezred, 19 óra 30 perc, Tököli repülőtér

Egység, csoportosítás	Állandó elhelyezési körlet	A harcászaltságbe helyezés időpontja	Az államhatár átlépés- nek időpontja
1	2	3	4
31. légideszant gárdahadosztály	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 28. 12 óra	október 30. Veszprémi repülőtér
177. bombázórepülő gárda- hadosztály	Magyarország	október 24-re virradó éjjel, 23 órától	
195. vadászrepülő gárdahadosztály	Magyarország	október 24-re virradó éjjel, 23 órától	
1. vasúti gárdadandár	Szovjetunió, Kárpáti Kat. Körzet	október 27.	október 29.

A táblázat CAMO RF (az Orosz Föderáció Honvédelmi Minisztériuma Központi Levéltára) alábbi dokumentumai alapján készült: f. 32, op. 701291, d. 15, l. 6, 13, 21, 23, 27, 68, 75, 93, 133, 171, 197, 226, 280; d. 16, l. 27, 31, 44, 50, 69–88, 113, 117–120, 142, 153, 163, 298, 331; d. 17, l. 19, 49.

2. számú melléklet

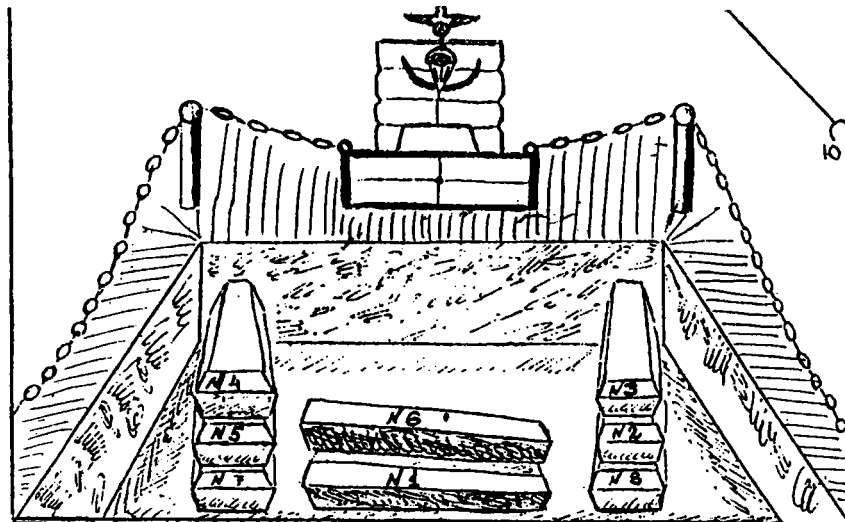
Összesített kimutatás
az 1956. október–novemberben Magyarországon elesettekről, sebesültekről, eltűntekről
és egyéb okok következtében elhalálozottakról

Egység, csoportosítás	meghalt				megsebesült				eltűnt				más okból életét veszette				össze- sen	
	Tiszt	tiszth.	sor.	össz.	tiszt	tiszth.	sor.	össz.	tiszt	tiszth.	sor.	össz.	tiszt	tiszth.	sor.	össz.		
Különleges Hadtest	48	80	256	384	78	197	579	854/2*	5	12	37	54			2	2	1292/4*	
8. gépesített hadserg	20	26	83	129	6	15	46	67			1	1			2	6	8	197/8*
38. összfegyvernemi hadserg	5	6	27	38	9	13	38	60/4*							3	3	98/7*	
7. és 31. légideszant-had- osztály	9		76	85	21		244	265	1	11	12							362
177. bombázó- és 195. vadászrepülő hadosztály	3			3			5	5/1*					2				2	8/3*
1. vasúti dandár		1	1	1		0/2*											1/2*	
a csoportosítás összes vesztesége	85		555	640	114		1137	1251/9*	5	13	49	67	2	2	11	15	1958/24*	

Az összesítés a CAMO RF alábbi dokumentumai alapján készült: f. 32, op., 701291, d. 15, ll. 4, 13, 19, 20, 26, 194, 202, 216, 277, 284, 287, 296; d. 16, ll. 30, 42, 110, 142, 149, 165, 220, 294, 315; f. 37, op. 647193, d. 13, l. 147; f. 1317, op. 732798, d. 41, l. 49; d. 44; l. 5; f. 2252, op. 663346, d. 1, l. 55.

* A második szám az egyéb okok miatt elhalálozottakat és sebesülteket jelöli.

A lázadók elleni harcokban Veszprém városában elesett katonák temetési szertartásához készített vázlatos rajz. A temetés időpontja: 1956. november 7.

A temetés helyszíne: Veszprém, a repülőtéri városrész

No.	családi, kereszt és apai név	rendfokozata	alakulata	koporsó	a halál időpontja
1.	Motyin I. M.	szakaszvezető	33499	No 1	1956. 11. 04
2.	Zabolotcsenko N. I.	harcos	33499	No 1	1956. 11. 04
3.	Szamojlenko A. E.	harcos	33499	No 1	1956. 11. 04
4.	Feszenko A. I.	harcos	33499	No 2	1956. 11. 04
5.	Boszenko N. P.	harcos	33499	No 2	1956. 11. 04
6.	Zaosinszkij B. V.	harcos	33499	No 2	1956. 11. 04
7.	Kramarenko V. M.	harcos	33499	No 3	1956. 11. 04
8.	Korobov Sz. K.	harcos	33499	No 3	1956. 11. 04
9.	Zajdullin M.	harcos	11019	No 3	1956. 11. 04
10.	Siskin Jc. F.	harcos	33499	No 4	1956. 11. 04
11.	Bazsenov V. P.	szakaszvezető	33499	No 4	1956. 11. 04
12.	Lipin V. U.	harcos	11019	No 4	1956. 11. 04
13.	Bragin V. M.	harcos	33499	No 5	1956. 11. 04
14.	Stikin V. P.	harcos	11019	No 5	1956. 11. 04
15.	Veszcelov V. P.	harcos	33499	No 5	1956. 11. 04
16.	Danyilin A. D.	harcos	33499	No 6	1956. 11. 04
17.	Voljanszkij M. A.	harcos	33499	No 6	1956. 11. 04
18.	Davletsin T. Z.	harcos	11019	No 6	1956. 11. 05
19.	Kajrelisz A. K.	harcos	33499	No 7	1956. 11. 04.
20.	Beljajev N. I.	harcos	33499	No 7	1956. 11. 04
21.	Vlagyenko V. V.	harcos	33499	No 7	1956. 11. 04
22.	Szibiricsev Sz. R.	szakaszvezető	33499	No 8	1956. 11. 04
23.	Gabrasvili T. I.	harcos	11019	No 8	1956. 11. 04

A 71023 sz. kat. egység parancsnoka, Rjabov gárdavezérőrmagy
törzsfőnöke, Szinyecokij gárdaezredes

CAMO RF 2252, op. 663367, d. 2. 2. sz. melléklet

(Ford.: Ságvári György)